

DOI 10.31865/2414-9292.24.2025.348205

УДК 37.017.4:004:821](045)

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У РЕАЛІЗАЦІЇ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР ДЛЯ ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Світлана Гарна,

кандидат педагогічних наук,
проректор з інноваційної та методичної роботи,
доцент кафедри суспільно-гуманітарної та медійної освіти,
Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Краматорськ–Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0003-1254-9044
garnasveta@ippo.dn.ua

Вікторія Щербатюк,

завідувач відділу мовно-літературної та мистецької освіти,
викладач кафедри суспільно-гуманітарної та медійної освіти,
Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Краматорськ–Київ, Україна,
ORCID ID 0000-0002-2956-0832
shcherbatyuk@ippo.dn.ua

Анотація. У статті розкрито роль цифрових технологій у реалізації діалогу культур як засобу патріотичного виховання та розвитку громадянської компетентності учнівської молоді. Спираючись на дослідження українських та зарубіжних науковців, методистів та вчителів-практиків, обґрунтовано, що цифровізація освіти сприяє глибшому розумінню культурних смислів, формуванню критичного мислення, емоційної емпатії та активної громадянської позиції.

Проаналізовано сучасні підходи до поєднання гуманітарного змісту з цифровими інструментами, зокрема через інтерактивні формати (віртуальні екскурсії, ментальні карти, мультимедійні сторителінги, платформи StoryMap JS, Padlet, Canva тощо). Приклади діалогу літератур, що звучить у творчості І. Франка та Ф. Шіллера, Л. Костенко й Г. Гарсія Маркеса, Дж. Оруелла та І. Багряного, ілюструють, як через цифрові ресурси учнівство досягає універсальності понять свободи, гідності, людяності.

Результати дослідження доводять, що поєднання української та зарубіжної літератур у цифровому просторі утверджує цінності свободи, гідності й національної самосвідомості.

Ключові слова: національно-патріотичне виховання; громадянська компетентність; цифрові технології; діалог культур; цифрова освіта; літературна освіта.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сучасна освіта, враховуючи виклики та ризики сьогодення, вимагає перетворення традиційних форм навчання в напрямі диджиталізації та інтеграції культурних контекстів.

Переосмислення потребує також і виховна частина освітнього процесу, зокрема ключового значення набуває національно-патріотичне виховання та розвиток громадянської компетентності здобувачів / здобувачок освіти. Провідною тенденцією залишається усвідомлення учнями / ученицями себе як носіїв національної культурної спадщини, що відбувається під час діалогу культур через художні тексти та медіаресурси.

За допомогою цифрових технологій сьогодні можна організувати віртуальне середовище для культурної взаємодії, навчання у форматі інтерактиву, візуалізації історичних подій тощо. Завдяки медіа учні / учениці можуть пізнавати реалії України, студіювати її культурну спадщину та порівнювати вітчизняні національні надбання з традиціями інших народів через міжкультурний діалог. Це стимулює розвиток емпатії, посилює формування критичного та креативного мислення, толерантного ставлення до інших культур; учні / учениці вчаться усвідомлювати себе частиною міжнародного культурного простору, що дозволяє їм зберігати цінні надбання своєї культури та бути відкритими для багатокультурного діалогу. Віртуальні екскурсії, подорожі, інтерактивні маршрути, мапи, подкасти та диджитал-сторителінги активізують розвиток духовно-моральних цінностей, які формують активну громадянську позицію та усвідомлення національної гідності й відповідальності кожного учня / учениці. Завдяки цифровим інструментам здобувачі / здобувачки освіти можуть також самостійно створювати мультимедійні продукти національно-патріотичного спрямування, брати участь у різноманітних проєктах, зокрема й міжнародного характеру.

Отже, дослідження ролі цифрових технологій під час національно-патріотичного виховання та формування громадянської компетентності здобувачів та здобувачок освіти через діалог культур наразі є актуальним та значущим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні зарубіжні наукові дослідження дедалі активніше фокусуються на ролі цифрових технологій у реалізації діалогу культур для патріотичного виховання та розвитку громадянської компетентності. Наприклад, у роботі Х. Гасте, А. Бермудес, М. Карретеро «Культура та громадянська компетентність» підкреслюється важлива роль культурних наративів у формуванні громадянської ідентичності. Автори розширюють традиційне розуміння громадянської компетентності, включаючи знання, навички, цінності, ідентичність та активну участь у демократичному житті. Вони акцентують, що ефективне громадянське навчання має враховувати культурні контексти, медіа, соціальні мережі та створювати

умови для критичного аналізу культурних відмінностей через діалог, зокрема й із суперечливих тем. Окрім того, наведено приклади інноваційних освітніх підходів у США, зокрема використання цифрових інструментів, таких як віртуальні тури історичними місцями в поєднанні з дискусіями про патріотизм, що робить громадянську освіту більш релевантною та інтерактивною для молоді (Haste, Bermudez, & Carretero, 2017).

У дослідженнях Е. Юсупова, А. Алімова, М. Рахімова, Д. Нішонової доведено, що інтеграція цифрових ресурсів, таких як віртуальні тури, мультимедійні презентації та інтерактивні платформи, дозволяє значно підвищити залучення учнів до національної історії та культури, що сприяє формуванню патріотичної свідомості в сучасних освітніх умовах. Важливим складником успішної реалізації цих технологій є професійна підготовка вчителів, які володіють не лише глибокими предметними знаннями, але й педагогічними навичками для стимулювання критичного мислення школярів (Nishonova, 2025).

Вітчизняні дослідження підкреслюють, що цифрові інструменти є ефективним засобом модернізації національно-патріотичного виховання молоді. Зокрема, А. Добридень та І. Купіна акцентують на важливості підготовки педагогів до виконання нових ролей у цифровому патріотичному вихованні, формуванні безпечного та ефективного інформаційного середовища. У своєму дослідженні науковиці показали, що «цифрові інструменти можуть не лише передавати знання, а й формувати цінності, впливати на емоційно-моральну сферу учнів і мобілізувати їх до активної громадянської позиції» (Добридень, & Купіна, 2025). У розвідці Л. Мазай, О. Павлушенко, Н. Павликівської, Л. Прокопчук обґрунтовано важливість залучення інформаційних медіаканалів, освітніх платформ та блогів з україноцентричним контентом до формування патріотичного світогляду студентів (Павлушенко, Мазай, Прокопчук, & Павликівська, 2021). О. Кравченко та І. Резніченко досліджують можливості цифрових технологій для ефективного формування національно-патріотичного виховання молоді в умовах дистанційного освітнього середовища закладів вищої освіти (Кравченко, & Резніченко, 2022). Про патріотичне виховання молоді засобами медіаосвіти йдеться в посібнику Н. Череповської (Череповська, 2017).

Значну увагу освітяни та науковці приділяють розвитку цифрової компетентності вчительства та учнівства як компонента цифрового громадянства, що забезпечує відповідальне користування технологіями, активну соціальну участь і захист прав людини в цифровому просторі. Такий підхід

формує основу для нової моделі громадянської освіти, яка враховує виклики сучасного цифрового суспільства.

Отже, останні дослідження свідчать про комплексний позитивний вплив цифрових технологій на патріотичне виховання і розвиток громадянської компетентності, наголошуючи на міжкультурному діалозі, критичному мисленні та підготовці педагогів для інтеграції інноваційних освітніх практик у цих сферах.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування ролі цифрових технологій у реалізації діалогу культур як інструменту патріотичного виховання та розвитку громадянської компетентності, а також окреслення педагогічних умов та практичних напрямів ефективного використання цифрових інструментів в освітньому процесі.

Результати дослідження. У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022) зазначено, що національно-патріотичне виховання спрямоване на формування в молоді «високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського та конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» (Концепція національно-патріотичного виховання, 2022).

У цьому контексті особливої ваги набуває національно-патріотичне виховання на уроках української та зарубіжної літератур – навчальних предметів, що формують не лише читацьку культуру, а й ціннісні орієнтири особистості. Саме художнє слово дає можливість глибше відчувати духовний світ людини, її любов до рідної землі, готовність відстоювати істину, добро, справедливість. Твори вітчизняних та зарубіжних авторів розкривають перед учнями / ученицями модель громадянської поведінки, допомагають осмислити поняття свободи, гідності, вибору, відповідальності.

Через художній текст здобувачі / здобувачки освіти не просто дізнаються про історію й культуру, а вчаться мислити як громадяни / громадянки, сприймати світ крізь призму гуманістичних і національних цінностей. Тому патріотичне виховання нерозривно пов'язане з формуванням громадянської компетентності, яка охоплює пошанування української культури й толерування інших культур; відкритість до культурного розмаїття шляхом читання творів зарубіжної та української літератур і здійснення міжкультурної комунікації; повагу до закону та правових норм; утвердження права на власну думку (Про деякі питання, 2020).

Важливим педагогічним інструментом у цьому процесі є діалог культур, який реалізується через взаємне пізнання й порівняння літературних явищ України та світу. Наприклад, вивчаючи творчість Лесі Українки й Софокла, Л. Костенко й Г. Гарсія Маркеса, Дж. Оруелла й Івана Багряного, учні відкривають універсальні духовні цінності – свободу, гідність, людяність, боротьбу зі злом, але водночас розуміють неповторність українського досвіду й характеру. «Саме так формується нове мислення, одним із принципів якого є діалогічність, що в контексті “діалогу культур” передбачає не просто спілкування з різними культурними парадигмами, але має на меті передусім здійснення власного морально-естетичного вибору, самовизначення у площині світової культури й загальнолюдських цінностей, прищеплює любов до своєї національної культури без зневаги до іншої, формує ставлення до іншого як до рівноцінного, повагу до його “інакшості”» (Слоневська, 2004).

Сучасна школа має широкі можливості для реалізації цих ідей завдяки цифровим технологіям. Використання інтерактивних платформ (Genially, StoryMap JS, Padlet, Thinglink, Canva, Wordwall тощо) дає змогу створювати віртуальні екскурсії, цифрові виставки, карти життя письменників, мультимедійні сторителінги, які допомагають учням побачити літературу як живий культурний простір. Такі інструменти не лише активізують пізнавальну діяльність, а й формують емоційний зв'язок із національними символами, місцями, героями.

Завдяки цифровим ресурсам патріотичне виховання набуває сучасних форм – воно виходить за межі шкільного кабінету, перетворюючись на простір інтерактивного пізнання, співтворчості та духовного зростання. Учні / учениці стають дослідниками культури, її амбасадорами та амбасадорками, які у світовому цифровому середовищі несуть українське слово як символ гідності, свободи й любові до Батьківщини.

Реалізувати ідеї національно-патріотичного виховання та формування громадянської компетентності на уроках української та зарубіжної літератур можна через інтерактивні формати навчання, які поєднують традиційні методи аналізу тексту з цифровими ресурсами, дослідницькою діяльністю та творчими формами самовираження.

Пропонуємо поринути в діалог літератур на прикладі повісті І. Франка «Захар Беркут» (1883) та історичної драми Ф. Шиллера «Вільгельм Телль» (1803–1804). Твори українського й німецького митців розділені роками та створені в різних культурних контекстах, проте вони єднаються спільними ідеями, критично важливими для національно-патріотичного виховання та

формування громадянської компетентності української молоді. Обидва твори є класичними зразками осмислення права нації на самозахист і прославляють колективний дух свободи.

Діалог між творами дозволяє учням / ученицям усвідомити, що боротьба за рідну землю й гідність є універсальною цінністю.

У творах українського та німецького митців представлено такі аспекти патріотизму:

– ворог як зовнішня загроза. У повісті І. Франка – це монгольські завоювальники на чолі з Бурундою (український контекст); в історичній драмі Ф. Шиллера – австрійська окупація та тиранія намісника Гесслера (швейцарський контекст). Отже, патріотизм народжується як опір тиранії та захист рідного краю від зовнішньої агресії;

– герой як виразник народу. Таким героєм в українській повісті є Максим Беркут – вірець військової мужності, що виступає від імені тухольців; у драмі Ф. Шиллера – Вільгельм Телль, який кидає виклик тирану, відмовляючись вклонитися перед капелюхом Гесслера. Отже, справжній патріотизм – це дієва позиція, а не пасивне споглядання.

Найважливіша паралель, що розвиває громадянську компетентність, лежить у принципах самоврядування та пріоритеті суспільного блага. Зокрема, у повісті «Захар Беркут» І. Франко ідеалізує тухольську громаду з її «копою» (віче), де рішення ухвалюються спільно, а старійшина Захар Беркут є носієм мудрості та закону. Це приклад ранньої слов'янської демократії, який виховує повагу до колективного рішення та правової традиції. А в п'єсі Ф. Шиллера «Вільгельм Телль» присяга трьох кантонів на Рютлі символізує заснування політичної спільноти на принципах свободи та взаємодопомоги. Герої укладають союз не лише заради боротьби, а й заради спільного майбутнього. Отже, обидва твори утверджують думку: сила народу в його єдності та здатності до самоорганізації.

Ключовий момент для осмислення громадянської відповідальності – це готовність до найвищої жертви. Наприклад, у повісті «Захар Беркут» І. Франко говорить про трагічний вибір Захара, який погоджується на смерть власного сина Максима, аби врятувати громаду від монголів. А в історичній драмі Ф. Шиллера говориться про вимушену ризиковану дію Телля, який стріляє в яблуко на голові свого сина, щоб врятувати їх обох від тирана Гесслера, а потім, виконуючи громадянський обов'язок, убиває самого тирана. Отже, громадянин, який любить свою Батьківщину, ставить інтереси громади (нації) вище за особисті почуття (родинні зв'язки). Це є еталоном громадянського обов'язку.

Для ефективного використання цього діалогу на уроці рекомендуємо такі методи:

1. Створення порівняльної таблиці «Героїчний вибір» для зіставлення Максима та Телля за критеріями: джерело сили, ставлення до ворога, вплив на громаду.

2. Проведення дискусії «Ціна свободи» для обговорення етичних дилем: Чи мав право Захар Беркут жертвувати сином? Чи виправдане вбивство тирана Теллем?

3. Організація проєкту «Мій ідеал громадянства» для створення учнями кодексу громадянської честі, який базується на цінностях, проголошених у тухольській громаді та союзі на Рютлі.

Для ефективного порівняння повісті І. Франка «Захар Беркут» та драми Ф. Шиллера «Вільгельм Телль» на уроках, що сприяють патріотичному вихованню, можна використати низку цифрових ресурсів та інструментів.

1. Для створення інфографіки чи порівняльних таблиць, наприклад, таблиці «Героїчний вибір», про яку йшлося вище, рекомендуємо використати такі цифрові ресурси, як Google Slides, PowerPoint, Canva тощо. Учні створюють графічний продукт, де зіставляють структуру управління тухольської громади та союз на Рютлі. Акцентуємо на тому, як у різних культурах реалізується принцип самоврядування та демократії.

2. Під час створення ментальної карти для візуалізації ключових ідей пропонуємо скористатися такими цифровими ресурсами та неймережами, як Coggle, MindMap, Popplet, Padlet, Agent.AI, Mindomo, MindMeister тощо. У центрі карти – «Свобода». Гілки: «Ціна свободи» (Захар Беркут vs Вільгельм Телль), «Вороги свободи» (Бурунда vs Гесслер). Виявляємо універсальності ідеї свободи та джерел тиранії.

3. Низку цифрових ресурсів та інструментів III пропонуємо для моделювання сценарію уявної екранізації, що об'єднує обидва твори. Учні / учениці для розробки кінопроєкту можуть згенерувати постери, афіші або обкладинки за допомогою таких віртуальних активів, як Canva, ChatGPT, Gemini, Claude, Qwen, Perplexity тощо. Пропонуємо учням / ученицям розробити гасло, яке б об'єднало патріотичну ідею обох творів (наприклад, *«Єдність – наш щит. Воля – наша зброя»*). Розглядаємо синтез патріотичних ідей у привабливій візуальній формі.

4. Створити вікторину на перевірку знання сюжету та спільних концепцій допоможуть такі цифрові інструменти, як Kahoot, Quizizz, Wordwall, LearningApps тощо. Питання для прикладу: «Хто був найбільшим прихильником

принципу громади?» (Захар Беркут). «Яка дія Телля стала символом національного опору?» (Стрілянина в яблуко). Акцентуємо увагу на закріпленні ключових громадянських понять (самоврядування, опір, жертвність).

5. Перегляд фрагментів екранізацій для порівняння візуалізації героїзму можна організувати в ютубі. Пропонуємо перегляд таких уривків: «Захар Беркут» (1971 або 2019) – сцени облоги та «потоплення» монголів; «Вільгельм Телль» (кіно / опера) – сцена присяги на Рютлі або сцена з яблуком. Порівнюємо національні символи героїзму та окупації (капелюх Гесслера vs монгольські стяги).

6. Візуалізувати історичний та географічний контекст можна за допомогою Google Earth, Padlet тощо. Пропонуємо учням / ученицям позначити на карті місця дії творів (Карпати, Тухля vs кантони Швейцарії: Урі, Швіц, Унтервальден). Працюємо з картами для усвідомлення, що боротьба за свободу часто ведеться в гірській місцевості, де важливе знання рідної землі (як елемент патріотизму).

Використання цих та інших ресурсів перетворить порівняльний аналіз на інтерактивну громадянську майстерню, де учні не лише запам'ятовують інформацію, але й формують власні ціннісні орієнтири.

Отже, порівняльне вивчення «Захара Беркута» І. Франка та «Вільгельма Телля» Ф. Шиллера перетворює урок літератури на урок історії державотворення та етики. Це дає змогу учням не лише пишатися українською героїчною спадщиною, а й усвідомити її як невіддільну частину світового процесу боротьби за свободу, гідність та демократичні цінності.

Коли дівчинка Л. Костенко малює кольорових мишей, а старий ангел Г. Гарсія Маркеса тихо терпить людську байдужість, вони обидва стають голосами духовної свободи. Поезія й проза, українська й латиноамериканська культура, зустрічаються в єдиному просторі – у розмові про людяність, милосердя і право бути інакшим.

У творах Л. Костенко та Г. Гарсія Маркеса зустрічаються не лише дві літературні традиції – українська й латиноамериканська, – а й два духовні світи, що об'єднуються спільною темою: випробування людяності перед лицем буденності, байдужості та страху. Поетеса й прозаїк по-різному говорять про диво, яке приходить у світ, але обидва показують, як часто суспільство не готове прийняти те, що виходить за межі звичного.

У поезії Ліни Костенко дівчинка з кольоровими мишами стає символом вільної уяви та духовної незалежності – тієї свободи, що народжується з дитячої чистоти й правди. У новелі Г. Гарсія Маркеса ангел із брудними крилами

уособлює високу духовність, що несе світло, але стикається з жорстокістю та прагматизмом людей. І там, і там автори ставлять читача перед моральним вибором: чи здатні ми побачити в «дивному» – святе, а в «інакшому» – людину?

Цей діалог культур розкриває не лише гуманістичний, а й громадянсько-патріотичний вимір. Український контекст поезії Л. Костенко дає змогу побачити в дівчинці-мрійниці не просто дитину з фантазією, а уособлення духовної свободи українця, який, попри осуд і тиск, зберігає право мислити, творити, нести у світ красу. Саме така позиція – уміння стояти на боці добра, захищати тих, кого не розуміють, вірити в духовне й справедливе – є основою громадянської компетентності, що формує зрілу особистість.

Через діалог між Г. Гарсія Маркесом і Л. Костенко учні / учениці вчаться розпізнавати гідність, бачити цінність внутрішньої свободи, усвідомлювати, що патріотизм – це не лише любов до землі, а й здатність залишатися Людиною серед байдужості. У цьому контексті цифрові технології допомагають не просто осучаснити урок, а створити простір морального вибору, де кожен може відповісти на головне питання: чи готовий я захистити те диво, яке робить світ людяним?

Щоб викликати в учнівства емоційний інтерес до проблеми несприйняття «іншості» суспільством, можна використати Mentimeter або Slido для створення асоціативної хмари на запитання: «Чому люди бояться або засуджують тих, хто відрізняється?». Учні / учениці в реальному часі бачать, як їхні думки формують соціальну позицію класу, що є першим кроком до усвідомлення колективної відповідальності.

Далі варто організувати Padlet-стіну «Реакція суспільства: співчуття чи осуд?», куди здобувачі / здобувачки освіти заносять уривки реакції людей з обох творів, аналізуючи, як натовп ставиться до «ангела» Г. Гарсія Маркеса та до дівчинки-мрійниці Л. Костенко. Така робота формує критичне ставлення до дегуманізації та навчає розпізнавати механізми суспільного тиску, що є важливою частиною громадянської компетентності.

Для глибшого розуміння внутрішньої боротьби героїв онлайн-сервіси Canva або Crello стануть платформою для створення «Маніфесту вільної уяви та духовної гідності», де учні / учениці формулюють висновок: «Я маю право мріяти, думати, бути собою». Такий творчий цифровий продукт резонує з патріотичною ідеєю захисту свободи особистості як фундаментальної цінності українського суспільства.

Додатковим інтерактивним інструментом може бути створення коміксу в Canva, Pixton, ToonDoo, ToonyTool чи StoryboardThat, де учні візуалізують

ситуацію: «Як суспільство реагує на диво та інакшість». Коміксова форма допомагає зрозуміти наслідки байдужості або жорстокості натовпу й виховує емпатію – одну з ключових частин громадянської зрілості.

Інтерактивні локації в Genially або Thinglink дадуть змогу створити мапу внутрішнього шляху героїв: «Прийняття – внутрішній опір – духовна свобода – політ», що легко трансформується в паралель з українською історією боротьби за гідність. У VR-середовищах (CoSpaces, Roundme) можна унаочнити дві дороги: «шлях осуду» і «шлях прийняття», змушуючи учня / ученицю замислитися над власною позицією в суспільстві.

Особливу громадянську активність стимулює подкаст-формат, коли учні / учениці записують аудіозвернення: «Якби я був ангелом / дівчинкою, що я сказав би людям?». Власний голос, звернений до спільноти, формує в учнів / учениць сміливість говорити, відстоювати свої погляди та розуміти силу морального слова.

На завершення уроку підсумкова рефлексія в Mentimeter («Свобода – це...», «Суспільство має право судити інакшість, якщо...») допомагає учням сформулювати власну позицію як громадянина, що поважає людську гідність, свободу думки й відповідальність перед суспільством.

Отже, цифрові інструменти не лише урізноманітнюють роботу з текстами Г. Гарсія Маркеса та Л. Костенко, а й перетворюють аналіз художніх творів на шлях до осмислення себе як свідомого громадянина. Під час цифрової творчості учні / учениці не просто читають, а переживають досвід героїв і засвоюють головний патріотичний урок: справжня свобода починається там, де людина не дозволяє суспільству вбити її гідність, мрію і право бути Людиною.

Сучасна літературна освіта потребує не лише нового змісту, а й нових форм переживання тексту. Учнівство ХХІ століття мислить візуально, технологічно, інтерактивно, тому педагог / педагогиня має перетворювати урок на живий простір співдії, діалогу та відкриття цінностей. Одним із найефективніших засобів такого залучення є віртуальні екскурсії, які поєднують пізнавальний, емоційний і ціннісний рівні сприйняття.

Віртуальна екскурсія дає можливість не просто побачити місце подій чи доторкнутися до біографії митця, а й пережити внутрішній світ героя, відчути атмосферу доби, осмислити духовний простір літератури. Вона перетворює урок на емоційно насичений досвід – на «подорож у текст», у якому слово оживає в образах, звуках, кольорах і смислах.

Особливу виховну силу мають віртуальні екскурсії у форматі діалогу літератур – коли українські й зарубіжні твори взаємодіють, відкриваючи спільні

теми: свободи, гідності, любові до рідної землі, боротьби з несправедливістю. Саме такий міжкультурний підхід формує громадянську компетентність, навчає учнів / учениць розпізнавати універсальні людські цінності, але водночас – усвідомлювати унікальність українського досвіду свободи й стійкості.

Наприклад, під час віртуальної подорожі «Шлях до свободи: від ферми Дж. Оруелла до тайги Івана Багряного» учні / учениці можуть пройти VR-маршрут героя – від символічної клітки тоталітаризму до відкритого простору духовної свободи. На кожній зупинці вони бачать, як письменники з різних країн осмислюють спільну проблему – як система пригнічує людину та як особистість відстоює свою гідність. Такий досвід допомагає учням / ученицям не лише зрозуміти історію, а й зіставити її з власною громадянською позицією: що для мене означає бути вільним, відповідальним, людяним?

Не менш цінним є використання віртуальних екскурсій у діалозі поезії Л. Костенко «Кольорові миші» та новели Г. Гарсія Маркеса «Стариган із крилами». Цифрова подорож між українським селом і латиноамериканським містечком відкриває перед учнями той самий моральний ландшафт – суспільство, яке не розуміє тих, хто несе світло, але завдяки таким людям людство зберігає духовність. Через VR-сцену, де «ангел» і «дівчинка» зустрічаються, учні усвідомлюють: здатність бачити прекрасне, бути інакшим і не зраджувати себе – це також прояв патріотизму, бо любов до Батьківщини починається з любові до Людини.

Віртуальні екскурсії легко реалізувати за допомогою сучасних цифрових платформ – CoSpaces, Genially, Thinglink, MyMaps, Canva, Padlet. Вони дають змогу створювати не просто «візуальні маршрути», а інтерактивні простори морального вибору, де учень / учениця не пасивний спостерігач / спостерігачка, а учасник / учасниця подій, дослідник / дослідниця і творець / творчиня власного сенсу.

Завдяки такому підходу урок літератури стає лабораторією громадянського мислення та патріотичного почуття. Здобувачі / здобувачки освіти не просто вивчають художні тексти – вони проживають історію людства крізь призму духовних випробувань, навчаються співчувати, аналізувати, ставати на бік добра і свободи.

Національна історична бібліотека України підготувала проєкт «Віртуальні екскурсії музеями України та світу», який відкриває перед педагогами нові можливості для осмислення літератури через культурний і просторовий контекст. У проєкті представлені віртуальні екскурсії Харківським художнім музеєм, Німецьким історичним музеєм, Національним музеєм народної

архітектури та побуту України, Національним музеєм Тараса Шевченка, Національною галереєю в Празі, Хатою-музеєм Івана Франка в Криворівні, музеєм Прадо в Мадриді, музеєм Вінсента ван Гога в Амстердамі тощо. Використання таких ресурсів на уроках зарубіжної та української літератур дозволяє перенести учнів / учениць у середовище, де народжувалося слово, побачити мистецькі артефакти, що відображають дух епохи, та глибше відчувати духовну й національну ідентичність митців.

Отже, віртуальна екскурсія – це не лише інноваційна форма роботи, а й ціннісний простір, де народжується глибоке розуміння слова, мистецтва й людини. Вона вчить учнів / учениць найважливішому – бачити людину в іншому, берегти свободу та гідність у собі. І саме з цього починається справжній патріотизм – не як гасло, а як внутрішня культура серця.

Сучасний урок літератури все частіше виходить за межі традиційного текстового аналізу, перетворюючись на простір діалогу культур, історій та цінностей. Одним із найперспективніших цифрових інструментів, який сприяє такій інтеграції, є StoryMap JS – мультимедійна платформа для створення інтерактивних карт і візуальних історій. Цей сервіс дозволяє поєднувати текст, зображення, відео, цитати та географічні координати, відкриваючи нові можливості для міжкультурного й міжпредметного навчання.

Використання StoryMap JS під час вивчення української та зарубіжної літератур створює умови для формування громадянської компетентності учнів / учениць – уміння розуміти світову культурну спадщину, бачити місце української літератури в контексті світових гуманістичних цінностей, порівнювати, робити висновки, приймати позицію. Інтерактивна карта стає своєрідною лабораторією мислення, де художні твори розташовуються не лише в часі, а й у просторі – на мапі людських смислів, ідей, боротьби й духовного зростання.

За допомогою StoryMap JS можна створити маршрути за життєвим шляхом українського чи зарубіжного письменника / письменниці для ілюстрації контексту його / її творчості, що допоможе учням / ученицям глибше зрозуміти культурне та історичне підґрунтя творів, розвинути повагу до власної та інших культур.

Можна використати StoryMap JS для порівняльного аналізу літературних світів різних народів, інтегруючи тексти з історичними та культурними фактами, що підкреслюють ідентичність і спільні риси, сприяючи формуванню толерантності та патріотизму.

Інтерактивні маршрути можуть містити віртуальні екскурсії місцями, описаними у творах, з мультимедійним супроводом (фото, відео, аудіо), що активізує емоційне сприйняття та глибше занурення в культурний діалог.

Такі проєкти розвивають критичне мислення й заохочують до активної участі учнів / учениць через створення власних маршрутів або презентацій, що формує громадянську компетентність і патріотичну свідомість через практичний досвід.

Застосування StoryMap JS на уроках літератури допомагає поєднати цифрові технології з культурологічним і патріотичним вихованням, роблячи навчання більш актуальним і мотиваційним для молоді.

Наприклад, під час створення карти «Шлях свободи: від Оруелла до Багряного» учні можуть порівняти, як Дж. Оруелл у романі-антиутопії «Скотоферма» та Іван Багряний у романі «Тигролови» осмислюють проблему тоталітаризму, несвободи та опору системі. Зупинки інтерактивної карти розташовуються в Лондоні, Харкові, тайзі, на сучасній мапі України – кожна з них супроводжується цитатами, ілюстраціями, короткими аналітичними коментарями. Отже, учень / учениця не просто аналізує твір, а поринає в контекст історії людства, осмислюючи свободу як універсальну й водночас національну цінність.

Важливого виховного потенціалу набуває й проєкт «Дороги, що ведуть до людини: Г. Гарсія Маркес і Л. Костенко», який поєднує оповідання Г. Гарсія Маркеса «Стариган із крилами» та поезію Л. Костенко «Кольорові миші». На мапі з'являються символічні локації: колумбійське містечко, де люди втратили здатність дивуватися; українське село, де карають за мрію; точка зустрічі – «Простір людяності», що символізує духовну єдність двох митців. Через цей діалог культур учні / учениці вчаться розпізнавати в художньому образі універсальне: здатність залишатися Людиною, навіть коли світ байдужий чи жорстокий. Такий досвід безпосередньо формує громадянську компетентність, адже спонукає до осмислення власних цінностей, відповідальності, емпатії та поваги до «іншого».

Водночас робота зі StoryMap JS допомагає у формуванні громадянської свідомості через сприйняття української літератури як частини світового культурного процесу. Коли учні розміщують на спільній карті твори Данте, В. Шекспіра, І. Франка, В. Стуса чи Лесі Українки, вони бачать: українське слово стоїть поруч із найвищими зразками гуманістичної думки. Це пробуджує почуття гордості, відповідальності, належності до духовної традиції свого народу, яка є рівноправною у світовому просторі культури.

StoryMap JS також дає можливість для створення власних цифрових історій – біографічних маршрутів письменників, «карт почуттів героїв», «шляхів визволення» або «місць, де народжується слово». Завдяки цьому літературна освіта набуває ознак дослідницької, творчої, міждисциплінарної діяльності, що відповідає принципам Нової української школи та компетентнісного підходу.

Отже, використання StoryMap JS у діалозі української та зарубіжної літератур перетворює урок на інтерактивну подорож крізь простір і час, у якій учні / учениці відкривають не лише твори, а й себе – свої цінності, переконання, почуття. У процесі цифрової взаємодії вони вчаться мислити глобально, але відчувати по-українськи: із гідністю, відповідальністю, відкритістю до світу.

Віртуальні карти літератури формують нову культуру читання – культуру співпереживання, діалогу, дії, а отже, стають дієвим засобом виховання громадянина й патріота, здатного осмислювати сучасність крізь призму гуманізму та краси слова.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, проведене дослідження підтверджує, що впровадження цифрових технологій у процес вивчення української та зарубіжної літератур відкриває нові можливості для реалізації діалогу культур, патріотичного виховання та розвитку громадянської компетентності учнів / учениць. Цифрове середовище сучасного закладу стає не лише технічним засобом навчання, а й культурно-ціннісним простором, у якому здобувачі та здобувачки освіти формуються як національно свідомі, толерантні, відкриті до міжкультурної взаємодії громадяни та громадянки України.

Уроки літератури, інтегровані з цифровими ресурсами, забезпечують новий формат культурного діалогу – інтерактивного, міждисциплінарного, емоційно насиченого. Такі форми роботи, як створення віртуальних екскурсій, онлайн-виставок, мультимедійних презентацій, інтегрованих цифрових проєктів, сприяють глибшому осмисленню національної та світової культурної спадщини, а також розвитку критичного мислення, духовно-моральних цінностей і громадянської активності здобувачів / здобувачок освіти.

Цифрові ресурси забезпечують доступність і варіативність навчального матеріалу, дозволяють візуалізувати зв'язки між українською та зарубіжною літературами, що є основою для формування ціннісно-смислової єдності культурного простору. Цифрові контенти сприяють вихованню молоді, здатної не лише усвідомлювати національні цінності, а й успішно втілювати їх у сучасному світі.

Водночас результати дослідження засвідчують необхідність подальшого

вдосконалення педагогічних підходів до використання цифрових технологій у процесі національно-патріотичного виховання, оскільки сучасні виклики вимагають створення якісного та дієвого цифрового контенту, здатного ефективно транслювати національні цінності. Крім того, необхідно зосередитися на формуванні цифрової грамотності вчительства та учнівства як базового чинника успішного впровадження технологій в освітній процес.

Загалом, використання цифрових інструментів на уроках мовно-літературної освітньої галузі є потужним чинником модернізації освітнього процесу, який поєднує традиційні культурні цінності з можливостями цифрової доби. Саме в цьому синтезі – літературного змісту, культурного діалогу та цифрової компетентності – закладено потенціал формування особистості нового покоління українців: освічених, відповідальних, творчих і глибоко патріотичних.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Добридень, А. В., & Купіна, І. О. (2025). Цифрові технології як інструмент національно-патріотичного виховання учнівської молоді в умовах воєнного стану. *Актуальні питання у сучасній науці*, 7(37), 868–876. <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bb499b57-e480-4843-ab93-52f332ac6351/content>.
2. *Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України* (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>.
3. Кравченко, О., & Резніченко, І. (2022). Національно-патріотичне виховання студентської молоді засобами цифрових технологій в умовах дистанційного освітнього середовища. *Наука і освіта*, 1, 60–70. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/15694>.
4. Павлушенко, О. А., Мазай, Л. Ю., Прокопчук, Л. В., & Павликівська, Н. М. (2021). Інтернет-ресурси як засоби формування національно-патріотичного світогляду студентів. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 85(5), 130–146. <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3826/1911>.
5. Постанова Кабінету Міністрів України «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» № 898 (2020). <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>.
6. Слоневська, І. Б. (2004). Парадигма «українська – зарубіжна література» крізь призму діалогу культур. <https://nasplib.isoftware.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/35e71d08-464e-44d7-a151-d7f91f96fe4d/content>.
7. Череповська, Н. І. (2017). *Медіаосвітні ресурси розвитку патріотизму і критичного мислення молоді*. Імекс-ЛТД. <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/cherepovskaPosbMaket2017.pdf>.
8. Haste, H., Bermudez, A., & Carretero, M. (2017). Civics and Citizenship. *Culture and Civic Competence*, January, 3–15. https://www.researchgate.net/publication/319266674_Culture_and_Civic_Competence.
9. Nishonova D. (2025). Integration of patriotic ideas in teaching history. *International journal of artificial intelligence*, 5(10), 627–630. <https://www.wosjournals.com/index.php/shokh/article/view/1263>.

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN IMPLEMENTING THE DIALOGUE OF CULTURES FOR PATRIOTIC EDUCATION AND THE DEVELOPMENT OF CIVIC COMPETENCE

Svitlana Harna,

Ph.D. in Pedagogical sciences,
Vice-Rector of Innovation and Methodological Work,
Associate Professor of the Department of Social, Humanitarian and Media Education
Donetsk In-Service Teacher Training Institute
Kramatorsk–Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0003-1254-9044
garnasveta@ippo.dn.ua

Viktoriiia Shcherbatiuk,

Head of the Department of Language, Literature and Art Education
Teacher of the Department of Social, Humanitarian and Media Education
Donetsk In-Service Teacher Training Institute
Kramatorsk–Kyiv, Ukraine
ORCID 0000-0002-2956-0832
shcherbatiuk@ippo.dn.ua

Abstract. The article examines the integration of digital technologies into the process of fostering national and patriotic education and civic competence among students through the dialogue between Ukrainian and World Literature. The focus of the research is on digital tools that create virtual spaces for cultural exchange, historical simulations, and interactive learning. It is emphasized that multimedia platforms and augmented reality resources enable students not only to explore Ukraine's cultural heritage but also to compare it with the traditions of other nations in the format of live intercultural dialogue.

The authors rely on the research of Ukrainian and international scholars and practicing teachers (A. Dobryden, I. Kupina, O. Shvets, L. Mazai, O. Pavlushenko, N. Pavlykivska, L. Prokopchuk, I. Reznichenko, H. Haste, A. Bermudes, M. Karretero, E. Yusupov, and others), who confirm the effectiveness of digital tools in cultivating patriotic awareness and developing civic education. The study demonstrates that the digitalization of education not only broadens access to cultural resources but also introduces new forms of intercultural communication, promotes critical thinking, media literacy, and civic responsibility.

The article shows that the integration of digital resources, such as virtual tours, interactive maps, multimedia platforms and artificial intelligence, enhances students' emotional engagement and understanding of national and universal human values. Examples of literary dialogue found in the works of I. Franko and F. Schiller, L. Kostenko and G. García Márquez, G. Orwell and I. Bagrianyi illustrate how, through digital resources, students comprehend the universality of such concepts as freedom, dignity, and humanity. The observations confirmed that interactive formats increase motivation, improve the comprehension of literary meaning, and strengthen students' value-based attitudes toward national culture. Thus, literature lessons become a space for active intercultural dialogue and civic development.

It is concluded that digital technologies in humanities education serve as a powerful factor in modernizing the educational process by combining national traditions, intercultural exchange, and

the development of digital literacy. At the same time, the findings highlight the need for further improvement of pedagogical approaches to using digital technologies in the process of national and patriotic education, as modern challenges require the creation of high-quality, emotionally engaging digital content capable of effectively conveying national values.

Keywords: national and patriotic education; civic competence; digital technologies; dialogue of cultures; digital education; literary education.

REFERENCES

1. Dobryden, A. V., & Kupina, I. O. (2023). *Tsyfrovi tekhnolohii yak instrument natsionalno-patriotychnoho vykhovannia uchnivskoi molodi v umovakh voiennoho stanu* [Digital technologies as a tool of national and patriotic education of student youth under martial law]. *Aktualni pytannia u suchasni nauky*, 7(37), 868–876. <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bb499b57-e480-4843-ab93-52f332ac6351/content>. [in Ukrainian]
2. *Kontseptsiiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy* (2022) [The Concept of National and Patriotic Education in the Education System of Ukraine]. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0527729-22#Text>. [in Ukrainian]
3. Kravchenko, O., & Reznichenko, I. (2022). Natsionalno-patriotychne vykhovannia studentskoi molodi zasobamy tsyfrovikh tekhnolohii v umovakh dystantsiinoho osvitnoho seredovyscha [National and patriotic education of student youth through digital technologies in a distance learning environment]. *Nauka i osvita*, (1), 60–70. <http://dspace.pdpu.edu.ua/handle/123456789/15694>. [in Ukrainian]
4. Pavlushenko, O. A., Mazai, L. Yu., Prokopchuk, L. V., & Pavlykivska, N. M. (2021). Internet-resursy yak zasoby formuvannia natsionalno-patriotychnoho svitohliadu studentiv [Internet resources as means of forming students' national and patriotic worldview]. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, 85(5), 130–146. <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3826/1911>. [in Ukrainian]
5. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro deiaki pytannia derzhavnykh standartiv povnoi zahalnoi serednoi osvity» № 898 (2020) [Resolution Cabinet of Ministers of Ukraine «On certain issues of the state standards of complete general secondary education»] № 898. *Uriadovi portal*. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standativ-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898>. [in Ukrainian]
6. Slonevska, I. B. (2004). *Paradyhma «ukrainska – zarubizhna literature» kriz pryzmu dialohu kultur* [The paradigm «Ukrainian – World literature» through the prism of the dialogue of cultures]. <https://nasplib.isofts.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/35e71d08-464e-44d7-a151-d7f91f96fe4d/content>. [in Ukrainian]
7. Cherepovska, N. I. (2017). *Mediaosvitni resursy rozvytku patriotyzmu i krytychnoho myslennia molodi* [Media educational resources for developing patriotism and critical thinking among youth]. Kropyvnytskyi: Imeks-LTD. <http://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2017/09/cherepovskaPosbMaket2017.pdf>. [in Ukrainian]
8. Haste, H., Bermudez, A., & Carretero, M. (2017). *Civics and citizenship: Culture and civic competence*. *International Journal of Civic Education*, January, 3–15. https://www.researchgate.net/publication/319266674_Culture_and_Civic_Competence [in English]
9. Nishonova, D. (2025). *Integration of patriotic ideas in teaching history*. *International Journal of Artificial Intelligence*, 5(10), 627–630. <https://www.wosjournals.com/index.php/shokh/article/view/1263> [in English]

Матеріали надійшли до редакції
03.10.2025 р.